

SƏNAYE STRATEGİYALARININ TƏHLİLİ: İDXAL ƏVƏZLƏYİCİ VƏ İXRAC YÖNÜMLÜ SƏNAYE STRATEGİYALARI

S. Ə. BƏŞİRLİ
İqtisadi İslahatlar ET İnstitutu

Tədqiqatın məqsədi idxal əvəzləyici və ixrac yönümlü sənaye strategiyalarının araşdırılması və bu strategiyaların sənayenin inkişafına təsirinin tədqiq edilməsindən ibarətdir. Son dövrlərdə global iqtisadi konyunkturda baş verən dəyişikliklərlə əlaqədar region ölkələrində idxal əvəzləyici siyasət meyillərinin güclənməsi bu sahədə aparılan tədqiqatların aktuallığını artırmışdır. Lakin qeyd olunan siyasətlərin sənayenin inkişafına təsiri Azərbaycanda kifayət qədər tədqiq edilməmişdir. Bunu nəzərə alaraq, hazırkı məqalədə sənayedə global trendlər, sənaye strategiyaları barədə məlumat verilir və həmin strategiyaların tətbiqi ilə bağlı dünya təcrübəsi nəzərdən keçirilərək onların imkanları və məhdudiyyətləri araşdırılır. Məqalədə sistemli yanaşma, müqayisəli təhlil və qruplaşdırma metodlarından istifadə edilir. Məqalənin nəticələri sənaye strategiyalarının hazırlanması prosesində istifadə oluna bilər.

Açar sözlər: sənaye strategiyası, idxal əvəzləyici strategiya, ixrac yönümlü strategiya, az xərcli istehsal, yüksək əlavə dəyərli istehsal.

Sənaye strategiyalarının formalaşmasında global trendlər mühüm rol oynayır. Sənaye sahəsində global trendlərə nəzər yetirsək, görürük ki, dünya üzrə sənaye istehsalının coğrafi strukturu inkişaf etməkdə olan ölkələrin lehinə dəyişir. Belə ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrin global sənayedə yaradılan əlavə dəyerdə payı 2000-ci il ilə müqayisədə təxminən iki dəfə artaraq son illərdə 40%-ə yaxınlaşmışdır [1, s. 3].

Bununla yanaşı, istehlakçı tələbinin coğrafi strukturunun dəyişməsi də baş verir. Nümunə olaraq enerjiyə olan global tələbin strukturuna baxmaq məqsəduyğundur. ABŞ-ın Enerji İnformasiya Administrasiyasının 2016-cı ildə yayımlanan hesabatında 2040-cı ilə qədər dünya üzrə enerjiyə tələbin 48% artacağı, bunun çox hissəsinin İƏİT üzvü olmayan ölkələrin qeyri-sənaye istehlakının payına düşəcəyi bildirilir [2, s. 11]. Çində müşahidə olunan istehlaka yönəlik iqtisadi artım meyilləri istehlakın coğrafi strukturunun dəyişməsi tendensiyanı əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirəcəkdir.

Global sənayedə müşahidə olunan digər tendensiya məhsul istehsal zəncirinin mürəkkəbləşməsindən ibarətdir [1, s. 4]. Belə ki, məhsulun komponentlərinin müxtəlif ölkələrdə istehsalı və son məhsulun başqa ölkədə yığılması halları sürətlə artır. İstehsal zəncirinin mürəkkəbləşməsi ilə yanaşı, sənaye məhsulunun istifadə tsikli də sürətlənir. Daha dəqiq ifadə etsək, sənaye məhsullarının ömrünün qısalması tendensiyası müşahidə olunur. Bu tendensiya ötən əsrin 1970-ci illərində Fordist istehsaldan post-Fordist istehsala keçidlə başlamışdır [3]. Qeyd olunan tendensiya elektronika sənayesində daha aydın nəzərə çarpır [4]. Bunun əsas səbəbi texnoloji

yeniliklər və istehlakçı mədəniyyətinin dəyişməsi ilə yeni modellərə tələbin artmasıdır.

Sənaye sahəsində müşahidə olunan vacib trendlərdən biri də araşdırma və inkişaf etdirmə xərclərinin xüsusən emal sənayesində artmasıdır. UNİDO-nun 2016-cı il hesabatına əsasən, dünya üzrə araşdırma və inkişaf etdirmə xərclərinin 60,3%-i emal sənayesinin payına düşür [5, s. 88]. Araşdırma və inkişaf etdirmə fəaliyyətinin təmərküzləşməsi ilə yanaşı, inkişaf etməkdə olan ölkələrin qeyd olunan bazarda payı tədricən artır [6].

Beləliklə, ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, sənaye sahəsində global trendlər istehsalın və istehlakın coğrafi strukturunun inkişaf etməkdə olan ölkələrin lehinə dəyişməsi, məhsul istehsal zəncirinin mürəkkəbləşməsi, sənaye məhsulunun ömrünün qısalması, İKT-nin sənayeyə tətbiqinin genişlənməsi, araşdırma və inkişaf etdirmə fəaliyyətinin təmərküzləşməsidir.

İdxal əvəzləyici və ixrac yönümlü sənaye strategiyalarının xüsusiyyətləri

Sənaye strategiyaları dedikdə sənayenin inkişafı ilə bağlı makro səviyyədə həyata keçirilən milli və ya regional strategiyalar başa düşülür. Sənaye strategiyaları sənayenin rəqabət qabiliyyətinin artırılması, sənaye istehsalının artırılması, sənayedə məşqulluğun artırılması, sənayenin strukturunun təkmilləşdirilməsi kimi müxtəlif məqsədləri daşıyır.

Makro səviyyədə həyata keçirilən sənaye strategiyaları, əsasən, iki yerə ayrılır: idxal əvəzləyici və ixrac yönümlü sənaye strategiyaları [7], [8], [9]. İdxal əvəzləyici sənaye strategiyalarına nümunə kimi, əsasən, keçən əsrin 1950-1970-ci illərində əksər

inkişaf etməkdə olan ölkələrdə həyata keçirilən sənaye strategiyalarını qeyd etmək olar. İxrac yönümlü sənaye strategiyalarına nümunə olaraq "Asiya Pələngləri" adlanan Uzaq Şərq ölkələrində həyata keçirilən sənayeləşmə strategiyalarını göstərmək mümkündür. Bu qruplaşma daxilində də sənaye strategiyaları altqruplara ayrılır. İdxal əvəzləyici sənaye strategiyaları istehlak mallarının istehsalına yönəlik sənaye strategiyaları, avadanlıq və texnologiya istehsalına yönəlik sənaye strategiyaları altqruplarına bölünür. İdxal əvəzləyici sənaye istehsalını həyata keçirən əksər ölkələr istehlak mallarının istehsalına yönəlik sənaye strategiyası izləyirlər. Çox az ölkə isə (məsələn, 1990-cı ilə qədər Hindistan) texnologiya istehsalına yönəlik sənaye strategiyasını mənimsəmişdir [7].

İxrac yönümlü sənaye strategiyaları isə az xərclə məhsul istehsal edən ixrac yönümlü strategiyalar və yüksək əlavə dəyərli məhsul istehsalına yönəlik ixrac strategiyaları olaraq iki yerə ayrılır [8]. Bəzi ölkələrdə bu iki strategiyanın birlikdə tətbiq edildiyini görə bilərik. Bu, əsasən, az xərclə istehsaldan yüksək əlavə dəyər istehsalına keçməkdə olan ölkələrə aiddir. Əlavə dəyərli məhsul istehsalına yönəlik ixrac strategiyaları "sənayedə dərinləşmə" kimi də adlanır [10].

Sənaye strategiyalarından asılı olaraq ölkələrin məqsədləri də dəyişir. S.Kuruvilla bildirir ki, idxal əvəzləyici sənaye strategiyaları plüarizm və sabitliyə, az xərclə ixrac strategiyaları xərclərin nəzarətdə saxlanılması və həmkarlar ittifaqlarının təzyiqinə, yüksək əlavə dəyərli ixrac strategiyaları isə iş gücünün çevikliyinə və bacarıqların inkişafına fokuslanır [7].

Bundan başqa, sənaye strategiyaları ağır sənayeləşmə və kiçik miqyaslı sənayeləşmə strategiyaları olaraq da təsnifləşdirilə bilər [11] İstər ağır sənayeləşmə olsun, istər kiçik miqyaslı sənayeləşmə bütün hallarda sənaye strategiyaları xarici ticarət aspekti baxımından əsasən, iki qrupa: ixrac yönümlü sənaye strategiyaları və ya idxal əvəzləyici sənaye strategiyalarına ayrılırlar.

Qeyd olunduğu kimi, dövlətlər sənayeləşmə ilə bağlı, əsasən, iki yanaşma nümayiş etdirirlər. Bu yanaşmaların nəzəri əsası neoliberalizmə və strukturalizmə söykənir [8]. Neoliberalist yanaşmaya əsasən, bütün hallarda ölkələr üçün ən yaxşı strategiya liberallaşmaqdan ibarətdir. Strukturalist yanaşma isə dövlətin effektiv müdaxiləsini müdafiə edir. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, azad bazar iqtisadiyyatı prinsiplərini mənimsəyib ixrac yönümlü sənayeləşmə modelini tətbiq edən ölkələrdə, o cümlədən Cənubi Koreyada və Tayvanda, dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsi kifayət qədər yüksək olmuşdur [7], [8], [12].

İdxal əvəzləyici yanaşma uzun müddət əksər inkişaf etməkdə olan ölkələrdə tətbiq edilmişdir. Yanaşma demək olar ki, heç bir ölkədə uğurlu nəticə

verməmişdir. Çin 1980-ci illərdən, Hindistan isə 1990-cı ildən etibarən idxal əvəzləyici siyasətdən uzaqlaşmışdır. İdxal əvəzləyici siyasəti, əsasən, tədiyyə balansında kəsiri olan, milli valyutası dəyər itirən ölkələr üçün cəlbədicə yanaşmadır [9, s. 8]. Burada məqsəd ilk növbədə idxalın məhdudlaşdırılması ilə ölkədən valyuta axınını azaltmaq və yerli istehsalı qurmaqdan ibarətdir. İdxal əvəzləyici yanaşma iqtisadiyyatda struktur dəyişikliklərinin aparılması məqsədi güdür. Yanaşma qısa müddətdə nəticə verərək iqtisadiyyatın bəzi sektorlarında idxalın azalması və yerli istehsal güclərinin fəaliyyətə başmasına səbəb ola bilər. Yanaşmanın cəlbədicə edən ilk faktor ondan ibarətdir ki, idxal malın alınmasındansa onu istehsal edən avadanlığın alınaraq istehsalın qurulması bir sıra sektorlarda daha az vəsait tələb edir [9, s. 12-13]. Burada iki məqam nəzərə alınmalıdır. İstehsalın qurulması, sadəcə, bir sıra sektorlarda mümkündür. İkincisi, bu yanaşma yerli istehsalın qurulması üçün daxili bazarın böyüklüyünü tələb edir. Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, Çin və Hindistan kimi əhalinin sayına görə dünyanın ən böyük iki ölkəsi bu yanaşmanı davam etdirə bilmədi.

İdxal əvəzləyici yanaşmada qurulan yerli istehsal gücləri istehsalda istifadə etmək məqsədilə xammal, yarımfabrikat və ehtiyat hissələri idxal edirlər. Bu dəfə son məhsul idxalında azalma baş verdiyi halda yarımfabrikat və xammal idxalı artır. Bundan başqa, avadanlıq idxal edilir və sonrakı illərdə avadanlıqların ehtiyat hissələri gətirilir. Nəticədə məcmu idxalda ciddi azalma baş vermir [9, s. 9-11]. Yerli istehsal daxili bazara hesablandığı üçün yerli istehsalın müəyyən müddət sonra bazar problemləri başlayır. Lakin idxal əvəzləyici siyasəti tətbiq edərək eyni anda yerli şirkətlərin ixracata başlamasının bir sıra çətinlikləri vardır. Burada iki əsas çətinliyin olduğunu qeyd etmək olar [9, s. 16-17]. Birincisi, idxal əvəzləyici siyasət yerli valyutanın ucuzlaşmasına təzyiq göstərir. Bu investisiya mallarının qiymətinin aşağı tutulması və investisiyaların cəlbədiciliyinin artırılması ilə bağlıdır. Yerli valyutanın dəyərli olması ixracaya təsir edir. İkincisi, əgər xarici valyutanın dəyəri azdırsa, tədiyyə balansındakı tarazlığın təmin olunması üçün ölkələr idxala tətbiq edilən tarif və qeyri-tarif manelərini artırır. Bu da öz növbəsində ixrac qabiliyyətli məhsul istehsalına mane olur. Bundan başqa, idxal əvəzləyici sənaye strategiyaları mənimsəyən ölkələrdə rəqabətin yoxluğu səbəbindən daxili bazarda qiymətlərin yüksəkliyi müşahidə olunur, bu, istehsalın rəqabət-qabiliyyətini azaldır [9, s. 17].

Daxili bazarın yerli məhsul ilə doyması nəticəsində idxal əvəzləyici siyasətin ikinci mərhələsi başlaya bilər. Bu mərhələdə ölkələr istehlak malı istehsalından avadanlıq istehsalına keçə bilərlər.

Lakin bu mərhələnin başlanması olduqca çətindir. İlk növbədə ona görə ki, istehlak malından fərqli olaraq, avadanlığın idxalı onun ölkə daxilində istehsalını təşkil etməkdən daha ucuzdur. İkincisi, avadanlığın daxili bazarı əksər ölkələrdə çox kiçikdir.

İqtisadi artımın davam etməsi üçün iki faktor diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Bunlar texnoloji yenilik və tələbdir. İxrac yönümlü iqtisadiyyatlar ilk olaraq xarici tələbə əsaslanaraq ucuz məhsul istehsalını həyata keçirirlər. Ucuz məhsul istehsalında əmək haqları və digər istehsal faktorlarının ucuz olması zəruridir. Bununla yanaşı, yeni iş yerlərinin açılması ilk illərdə əhalinin gəlir səviyyəsini artırır. Əksər hallarda isə iqtisadi artım gəlir səviyyəsini yüksəltməklə yanaşı, gəlirlərin bölgüsündə qeyri-bərabərliyin artmasına səbəb olur (Koreya və Tayvan istisna olmaqla) [12]. Əhalinin gəlirlərinin artması satınalma gücünün artmasına, qiymət səviyyəsinin yüksəlməsinə və istehsal faktorlarının qiymətlərinin artmasına gətirib çıxarır. Belə olduğu hallarda ölkələr ucuz ixracdan əlavə dəyəri yüksək olan ixraca keçməyə çalışırlar. Əlavə dəyəri yüksək olan ixrac araşdırma və inkişaf etdirmə fəaliyyətinə, bacarıqlı iş gücünə tələbi artırır.

İkinci faktor olan texnoloji yeniliklərin tətbiqi digər faktor olan tələbdən heç də az əhəmiyyətli deyil. Texnoloji yeniliklərin öyrənilməsi, xüsusən araşdırma və inkişaf etdirmə fəaliyyətinin güclü olmadığı inkişaf etməkdə olan ölkələr baxımından əhəmiyyətlidir. Sənayedə baş verən qlobal trendləri nəzərə alaraq inkişaf etməkdə olan ölkələrin yeni texnologiyaları öyrənməsi ilə bağlı məsələləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq mümkündür [8]:

- Texnologiyanın öyrənilməsi sənayenin inkişafı üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Bu proses məqsədli və şüurlu prosesdir, avtomatik və passiv proses deyil. Eyni texnologiyaları tətbiq edən şirkətlər eyni səviyyədə müvəffəq olurlar. Onların müvəffəqiyyəti iş qurmaq bacarıqlarına uyğun olaraq fərqlənir.

- Şirkətlər texnoloji alternativlər haqqında tam məlumatlı deyildirlər. Alternativləri bilmədikləri üçün yeni texnologiyayı öyrənərkən risk, qeyri-müəyyənlik və xərcə qarşılaşırlar. Müxtəlif inkişaf səviyyəsi olan ölkələrin şirkətləri arasında texnologiyanın mənimsənilməsi prosesi çox fərqlidir.

- Şirkətlərin yeni texnologiyaları öyrənmələri çətin ola bilər və texnologiyanın mənimsənilməsi prosesi özü öyrənilməlidir. Bu baxımdan texnologiyayı sonradan öyrənən şirkətlər üçün müsbət və mənfi tərəflər vardır. Müsbət tərəf onadan ibarətdir ki, artıq texnologiya yayıldığı üçün onlar başqalarının təcrübəsindən yararlanıb mənimsəmə xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azalda bilərlər. Mənfi tərəf ondan ibarətdir ki, texnologiyayı onlardan əvvəl tətbiq edən şirkətlər bazarda üstün mövqeyə malik

olurlar. Xərc və risk faktorlarını müəyyən edən başlıca amillər yeni texnologiyanın şirkətin baza biliklərinə nə qədər yaxın olması (əgər yaxındırsa, öyrənmə xərci azdır) və texnologiyanın nə qədər tezliklə dəyişməsidir (texnologiya nə qədər tez dəyişsə, şirkətin onu mənimsəməsi ilə bağlı riski bir o qədər çox artır).

- Şirkətlər bu qeyri-müəyyənliyin öhdəsindən təşkilati və idarəetmə potensiallarını artıraraq gələ bilərlər. Bu şirkətlərin yeni informasiya əldə etməsi başqalarının təcrübəsindən istifadə etməsi və onları imitasiya etməsi ilə baş verir.

- Mənimsəmə prosesi texnologiyaya görə dəyişir. Bəzi texnologiyalar daha aydındır, daha açıqdır, bəzilərinə isə sözlə ifadə olunmayan, ötürülə bilməyən elementlər çoxdur. Proses texnologiyaları (məsələn, kimya sənayesi) və mühəndislik texnologiyaları (maşın, avadanlıq, avtomobil istehsalı) daha aydın texnologiyalardır və onların mənimsənilməsi daha asandır. Müxtəlif texnologiyaların mənimsənilməsi fərqli biliklər tələb edir, bəziləri sahə üzrə spesifik biliklər, bəziləri isə geniş miqyaslı biliklər tələb edir.

- Kənar informasiya və bilik mənbələrindən (digər firmalar, məsləhətçilər, təchizatçılar) asılılıq texnologiyadan asılı olaraq dəyişir.

- Texnologiyanın öyrənilməsinə xidmət edən potensialın artırılması prosesi bütün səviyyələrdə (proses və ya məhsul mühəndisliyi, keyfiyyətin idarə olunması, satınalma, inventara nəzarət, logistika, digər şirkət və təşkilatlara əlaqə) aparılmalıdır. Araşdırma və inkişaf etdirmə fəaliyyəti texnologiyanın tətbiqi fəaliyyətinin bir hissəsidir. Araşdırma və inkişaf etdirmə texnologiyanın effektiv mənimsənilməsi üçün vacibdir.

- Texnoloji inkişaf müxtəlif dərinlikdə baş verə bilər. Nou-hau (know-how) adlanan əməliyyat potensialının minimum səviyyədə mənimsənilməsi vacibdir. Nou-hau texnologiyanın necə tətbiq edildiyini anlamağa imkan verdiyi halda, texnologiyayı inkişaf etdirməyə imkan vermir. Şirkətlər müəyyən texnologiyayı nou-hau səviyyəsində effektiv tətbiq edə bilərlər, lakin bu, onların uzunmüddətli inkişafı üçün kifayət deyil. Bunun üçün texnoloji dərinliyin artması Nou-vay (know-why) prosesinin inkişaf etdirilməsi vacibdir. Nou-vay şirkətlərə tətbiq etdikləri texnologiyaları daha dərinlən anlamağa (təkcə əməliyyat səviyyəsində deyil), onları inkişaf etdirməyə, innovasiyaların tətbiqinə, daha yaxşı texnologiyaların seçiminə və həmin texnologiyaları alma xərclərinin azaldılmasına kömək edir.

- Texnologiyanın öyrənilməsi qarşılıqlı əlaqə və kənar təsirlərlə doludur. Bu proses təchizatçılarla, rəqib şirkətlərlə, məsləhətçilərlə, müştərilərlə, digər sahələrlə, elmi təşkilatlarla, universitetlərlə birbaşa əlaqələrlə meydana gəlir.

– Texnoloji əlaqə ölkə daxilində və xaricdə baş verir. İdxal texnologiya inkişaf etməkdə olan ölkələrdə texnologiyanın öyrənilməsi prosesinə ən böyük töhfəni verir. Bu faktor yerli istehsalçıların texnologiyayı öyrənmə bilmə potensialından və texnoloji transferi təşviq edən siyasətlərin tətbiq olunmasından asılıdır.

Beləliklə, sənaye strategiyaları müəyyənləşdirilərkən dövlətlər iki seçim qarşısında qalırlar. Bunlar birincisi, yerli istehsalçıların rəqabətin zəif və tələbin məhdud olduğu yerli bazarlarda hegemonluğunu qorumaq, ikincisi isə rəqabətin yüksək tələbin daha geniş olduğu ixrac yönümlü sənaye istehsalıdır. İdxal əvəzləyici strategiyalar qısa müddətdə nəticə versə də, uzun müddətdə rəqabətin azlığı səbəbindən malların qiymətlərinin yüksəlməsi və keyfiyyətinin pisləşməsi ilə nəticələnir. Bu strategiyalar arasındakı başlıca fərq ondan ibarətdir ki, ixrac yönümlü strategiyalarda tələb artımının təmin olunması nəzəri olaraq mümkün olsa da, idxal əvəzləyici strategiyalarda bu mümkün deyil. Bununla yanaşı, ixrac yönümlü strategiyalar ixracı asanlaşdıran tədbirlər, müvafiq infrastruktur və ucuz faktor qiymətləri ilə təmin olunmadıqda yerli istehsalın qlobal rəqabətə davam gətirməyib bağlanması təhlükəsi də mövcuddur.

Texnoloji yeniliyi mənimsəmə sürətinə gəldikdə isə ixrac yönümlü strategiyaları qəbul etmiş ölkələrdə istehsalçılar qlobal rəqabətə girdikləri üçün texnoloji yeniliyin mənimsənilməsi sürəti yüksəkdir. İdxal əvəzləyici strategiyalar rəqabəti məhdudlaşdırdığı üçün texnoloji yeniliyin, əsasən, müəssisələrin qurulduğu dövrdə ölkəyə gətirildiyi, sonrakı illərdə

isə texnoloji yeniliyin yaxından təqib olunmadığı müşahidə edilir.

Nəticə

Sənaye sahəsində mövcud olan qlobal trendlər dövlətlərin daha çevik sənaye siyasəti həyata keçirmələrini tələb edir. İstehsalın fraqmentləşməsi inkişaf etməkdə olan ölkələrə yeni imkanlar təqdim edir. Bu imkanlardan yararlanmaq üçün sənaye strategiyaların başlıca vəzifələri yerli istehsalçıların xarici bazarlara integrasiyasını asanlaşdırmaq, ixtisaslı iş gücünün formalaşdırmaq, texnologiyaların transferini sürətləndirmək və ölkə iqtisadiyyatının qlobal iqtisadiyyata integrasiyasını təmin etməkdən ibarətdir. İdxal əvəzləyici siyasət bu vəzifələrin öhdəsindən gələ bilmədiyi üçün yalnız qısa müddətdə müvəffəq ola bilər. Ən başlıcası isə, idxal əvəzləyici sənaye strategiyaları yerli istehsalın qurulması ilə yanaşı, ixracın təşviqinin həyata keçirilməsinə imkan vermir. İxrac yönümlü sənaye strategiyalarının uğurlu olması üçün başlıca amil yüksək əlavə dəyər və ya az xərcli istehsal arasında seçim edilməli və buna müvafiq olaraq dəstək tədbirləri müəyyənləşdirilməlidir. Az xərcli istehsal seçimi ucuz faktor qiymətləri xarici bazarlara az xərclə çıxış imkanları (xüsusilə açıq dənizə çıxışı olmayan ölkələr üçün əhəmiyyətli) və müvafiq infrastrukturla müşayiət edilməlidir. Eyni zamanda nəzərə alınmalıdır ki, ixrac yönümlü sənaye strategiyaları hər bir ölkənin şərtlərinə uyğun olaraq formalaşdırılmalıdır. Dünya təcrübəsində Uzaq Şərq ölkələrinin ixrac yönümlü sənaye strategiyalarını təkrarlama cəhdləri əksər hallarda uğurlu olmamışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 dekabr 2014-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
2. US Energy Information Agency (2016). International energy outlook. May 2016, p. 276, from: [file:///E:/PhD/111%200484\(2016\).pdf](file:///E:/PhD/111%200484(2016).pdf) (ABŞ Enerji İnformasiya Agentliyi. Beynəlxalq enerji icmalı).
3. Jessop B. Fordism and Post-Fordism: A Critical Reformulation, in Scott A.J. and Storper M.J., eds, Pathways to Regionalism and Industrial Development, London: Routledge, 1992, pp. 43-65, from: <https://bobjessop.org/2013/11/05/fordism-and-post-fordism-a-critical-reformulation/> (Cessop B. Fordizm və Post-Fordizm: Kritik reformulyasiya. Regionalizm və sənayenin inkişafına aparan yollar, "Routledge" nəşriyyatı).
4. Jung P., Gilliland G. Shifting Sands: New Challenges in Semiconductors. BCG Perspectives, November 2012, from: https://www.bcgperspectives.com/content/articles/technology_digital_economy_shifting_sands_new_challenges_in_semiconductors/ (Canq P., Gilliland G. Yarımkəçiricilərdə yeni çağırışlar. BCG Perspektivləri).
5. UNIDO (2016). The Role of Technology and Innovation in Inclusive and Sustainable Industrial Development. Industrial Development Report, 2016, pdf (https://www.unido.org/fileadmin/user_media_upgrade/Resources/Publications/EBOOK_IDR2016_FULLREPORT.pdf) (Birləşmiş Millətlər Sənayenin İnkişafı Təşkilatı. Əhatəli və dayanıqlı sənaye inkişafında texnologiya və innovasiyanın rolu. Sənaye inkişafı hesabatı, 2016).
6. IRI (2016). 2016 Global R&D Funding and Forecast, winter 2016, from: https://www.iriweb.org/sites/default/files/2016GlobalR%26DFundingForecast_2.pdf (Qlobal araşdırma və inkişafın maliyyələşdirilməsi və proqnozlaşdırılması).
7. Kuruvilla S. Linkages between Industrialization Strategies and Industrial Relations / human resource policies: Singapore, Malaysia, the Philippines, and India. Faculty Publications – Collective Bargaining, Labor Law, and Labor History. Cornell University, 1996, from: <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=cbpubs> (Kuruvilla S. Sənayələşmə strategiyaları və sənaye əlaqələri/insan resursları siyasətləri arasında əlaqələr: Sinqapur, Malayziya, Filippin və Hindistan. Kornel Universiteti).
8. Lall S. Reinventing Trade and Development, G-24 Discussion Paper Series, No. 28, April 2004, from: <https://g24.org/wp-content/>

uploads/2016/01/28.pdf (Lall S. Sənaye strategiyasının yenidən kəşfi: Sənaye rəqabətliyi qurulmasında dövlət siyasətinin rolu. Birləşmiş Millətlər Ticarət və İnkişaf Konfransı. G-24 Müzakirə Sənədi). 9. Bruton H.J. The Import Substitution Strategy of Economic Development: A Survey of Findings. Research Memorandum No. 27. Center for Development Economics. William College, Williamstown, Massachusetts, April 1969, from: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNAB1344.pdf (İqtisadi inkişafın idxal əvəzləmə strategiyası: Nəticələrin təhlili. Araşdırma Memorandumu 27. İnkişaf İqtisadiyyatı Mərkəzi). 10. Cheng T. Political Regimes and Development Strategies: South Korea and Taiwan. In the book "Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia", edied by: Gereffi G., Wyman D. Princeton: Princeton University Press, 1990, pp. 139-178. (Çenq T. Siyasi rejimlər və inkişaf strategiyaları: Cənubi Koreya və Tayvan. "İstehsal möcüzələri: Latin Amerikası və Şərqi Asiyada sənayeləşmə yolları" kitabından, Pinston Universiteti nəşriyyatı). 11. Roemer M. Dependence and Industrialization Strategies. World Development, Vol. 9, Issue 5, May 1981, pp. 429-434. (Roemer M. Asılılıq və sənayeləşmə strategiyaları. "Dünya inkişafı" jurnalı). 12. Kniivila M. Industrial Development and Economic Growth: Implications for Poverty Reduction and Income Inequality. Industrial Development for 21st Century: Sustainable Development Perspectives. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. New York, 2007. pp. 295-332, from: http://101.96.8.164/www.un.org/esa/sustdev/publications/industrial_development/full_report.pdf (Kniivila M. Sənaye inkişafı və iqtisadi artım: Yoxsulluğun azaldılması və gəlirlərin qeyri-bərabərliyi ilə bağlı nəticələr. Sənaye inkişafı 21-ci əsrdə: Davamlı inkişaf perspektivləri. İqtisadi və Sosial Məsələlər Departamenti, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı).

Анализ промышленных стратегий: стратегии импортозамещения и экспортоориентации

С. А. Баширли

Целью данной работы является рассмотрение стратегий импортозамещения и экспортоориентации и исследование влияния этих стратегий на развитие промышленности. В последнее время в связи с изменениями экономической конъюнктуры усиливаются тенденции импортозамещения, которые повышают актуальность проведения исследований в данной области. Тем не менее, влияние указанных стратегий на развитие азербайджанской промышленности мало исследовано. В связи с этим в данной работе рассмотрены тенденции мировой промышленности, представлена информация о промышленных стратегиях, а также исследованы их сильные и слабые стороны посредством разбора их применения в мировой практике. В работе были использованы системный подход, компаративный анализ и метод группирования. Результаты исследования могут быть использованы при подготовке промышленных стратегий.

Ключевые слова: промышленная стратегия, стратегия импортозамещения, стратегия экспортоориентации, низкзатратное производство, производство с высокой добавленной стоимостью.

Analysis of industrial strategies: import substitution and export oriented industrial strategies

S. A. Bashirli

The aim of this paper is to analyse import substitution and export oriented industrial strategies and to investigate their influence on industrial development. Growing tendency of recent years towards import substitution policies in region's countries, which was a resultant of changing economic environment, justifies research in this field. However, outcomes of the said policies in Azerbaijan have not been well researched. Taking into account above mentioned this paper explores global trends in industry, provides information on industrial strategies and baselines their advantages and shortcoming through case studies of their implementation. For the purposes of this paper systemic approach, comparative analysis and group methods are used. Results and conclusions of the paper could be used in preparation of industrial strategies.

Key words: indsutrial strategy, import substitution strategy, export oriented strategy, low-cost production, high-value-added production.